

УДК 377.1

Н.В. Дупак,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Рівненський інституту слов'янознавства Київського славистичного університету)
dunadin@rambler.ru

КОНЦЕПЦІЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

Статтю присвячено дослідженню концепції якості професійної освіти Німеччини, орієнтованої на відповідні критерії підготовки фахівця. Проаналізовано історію та сучасний аспект професійної освіти, виявлено основні моменти удосконалювання її якості. Зроблено висновок про важливість запозичення зарубіжного досвіду вітчизняною педагогічною наукою.

Якість професійної освіти містить у собі здатність як усієї системи, так і окремої освітньої установи відповідати вимогам суспільства й ринку праці. У зв'язку із цим уявляється доцільним і необхідним звернутися до існуючого досвіду розвитку й реформування професійної освіти в інших країнах, зокрема в Німеччині, що також випробовує на собі вплив сучасних світових процесів, пов'язаних з економічною глобалізацією. Вивчення німецького досвіду у сфері професійної освіти є необхідним з погляду використання ефективних стратегій забезпечення якості й зразків кращого досвіду в системі професійної освіти України. Аналіз цього питання і є метою нашої статті.

Досягнення високої якості освіти – одна з найбільш актуальних проблем у країнах Євросоюзу.

Система професійної освіти Німеччини протягом багатьох десятиліть успішно забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців як для потреб власних, так і європейських підприємств. Завдяки скоординованій діяльності урядових структур, Федерального інституту професійної освіти, земельних інститутів, що займаються питаннями педагогіки й освіти, різних громадських організацій у Німеччині, вдалося виробити критерії якості підготовки фахівців за багатьма професіями й розвинути систему професійної освіти, доповнивши її новим елементом – навчанням упродовж усього життя.

Різноманіття освітніх установ і їхня конкуренція між собою на всіх рівнях освітньої системи вказують на те, що якість пропозиції освітніх послуг і запити осіб, що бажають одержати освіту, постійно змінюються, що у свою чергу, вимагає статистики й відповідного документального закріплення. З урахуванням зазначеного, а також з урахуванням розвитку процесів самоврядування в навчальних закладах Німеччини, перед освітніми установами й користувачами їхніх послуг постає завдання нового осмислення поняття якості освітніх послуг.

Що стосується знань про якість, то варто визнати, що в німецькому суспільстві дотепер немає єдиної думки про те, що таке якість освіти. Розходження у вимогах, пропонованих суспільством до дитячих садків, шкіл, інститутів, загальноосвітніх і професійних шкіл, вимагають конкретизації поняття якості. Розходження в поняттях про якість не можуть бути усунуті в результаті формального суспільного компромісу. Цілком природно було б припустити наявність чіткого визначення якості залежно від навчального закладу або суспільного інтересу, що має бути зрозумілим, і може бути відповідним чином перевірено.

У той же самий час якість не є величиною статистичною. Те, що визначається як якість, перебуває в постійному розвитку, що знаходить своє вираження у порівнянні одних навчальних закладів з іншими, у здатності одних навчальних закладів поновляти свої навчальні програми й змінювати умови праці викладачів й у нездатності інших до будь-яких інновацій.

Визначення якості освіти постійно присутнє у сфері людського спілкування, в комунікативних взаємозв'язках, де із часом пріоритетними стають ті або інші критерії оцінки якості. Це не виключає того, що стосовно до навчальних закладів або курсів на різних рівнях освітньої системи, якісно-кількісні стандарти можуть бути визнані обов'язковими, наприклад, мінімальна кількість учнів, що, у свою чергу, співвідноситься із цілями, змістом і тривалістю навчання й т.д.

Найголовніше полягає в тому, щоб навчальні заклади, які ставлять перед собою мету надання освітніх послуг, могли дати визначення тому, як вони мають намір домогтися гарного результату в тих трьох галузях компетентності, від яких залежить якість освітнього процесу, а саме – у сфері знання й уміння, кваліфікації, а також сучасних навичок учнів.

Як показало дослідження, концепція якості професійної освіти, орієнтованої на відповідні критерії підготовки фахівця, має свою історію. У 1969 році Комісія з питань освіти при уряді ФРН розробила рекомендації "Про поліпшення підготовки учнів", і тим самим відкрила дискусію із проблем якості професійної освіти [4]. Підставою для оцінки ступеня підготовленості учня у свій час був каталог критеріїв якості, що враховував наступні аспекти освіти:

- повноцінність освіти;
- планомірність освіти;
- теоретична розробка освіти;

- знайомство із соціальними структурами й процесами на підприємствах обраної професії;
- індивідуальні можливості професійного зростання випускника;
- відносини "учні – вихователь";
- професійна й педагогічна кваліфікація вихователя;
- навчальна програма й устаткування навчального підприємства [4: 88].

Таке розуміння якості професійної освіти дозволило не тільки домогтися високих результатів при підготовці молодих фахівців у рамках дуальної системи, але й заклало необхідні передумови для подальшої дискусії із проблем якості в німецькому суспільстві.

Наступним значним кроком стали підсумки роботи комісії Ф. Еддінга, що в 1974 році досліджувала витрати федеральних земель й навчальних підприємств на здійснення професійної освіти у країні, а також підготувала прогноз майбутніх інвестицій у розвиток дуальної системи професійної освіти. Комісія Ф. Еддінга розробила також модель "вхідних і вихідних критеріїв якості освітніх заходів" (Modelle fuer die Erfassung von Input- bzw. Fuer die Outputqualitaet von Bildungsmaßnahmen) [3]. Комісія дійшла висновку про необхідність оцінки освітніх можливостей навчальних підприємств й удосконалювання їхньої діяльності; було визнано, що результати випускного іспиту при присвоєнні кваліфікації недостатні й не є надійним мірилом якості підготовки учня. Комісія дійшла висновку, що присвоєння остаточної кваліфікації залежить у першу чергу від початкової кваліфікації учня. З огляду на "методичні й практичні" підходи до проблеми якості, комісія віддала перевагу початковій кваліфікації ("вхідній" або Inputqualitaet), тому що тільки впливаючи на початкову кваліфікацію учня, змінюючи відповідним чином навчальну програму на навчальному підприємстві, можна істотно позитивно вплинути на остаточну кваліфікацію учня. За підсумками роботи комісії Ф. Еддінга були визначені наступні фактори, що впливають на якість професійної освіти, які властиві початковій кваліфікації:

- організація (наприклад, систематичність і скоординованість освітніх заходів);
- техніка (наприклад, навчально-виробниче устаткування підприємства);
- інтенсивність (наприклад, ступінь організації навчального процесу);
- кадри (рівень професійної й педагогічної кваліфікації вихователів);
- методи (наприклад, тип впровадженої методики навчання) [3: 15].

Від ступеня взаємодії цих факторів в освітньому процесі, на думку членів комісії Ф. Еддінга, повинна була залежати підсумкова кваліфікація учня, що присвоюється після складання випускних іспитів.

Ці концептуальні погляди на професійну освіту знайшли своє відбиття в Законі про професійну освіту й всі доповнення до нього, які потім мали місце понад 30 років [1]. Протягом цього тривалого періоду часу було розроблено цілий ряд інструментів, спрямованих на гарантування якості й здійснення контролю за якістю освіти.

Слід зазначити, що створений інструментарій стосується наступних чотирьох факторів:

- навчальний план (Curriculum);
- місце навчання (професійна школа, навчальне підприємство, міжгалузевий навчальний центр);
- персонал;
- оцінка (Evaluation) [5].

Описані вище фактори й інструментарій, що здійснює вплив на розвиток якості професійної освіти в Німеччині, наочно демонструють те, що в оцінці, управлінні й гарантуванні певного рівня якості освіти домінує такий підхід, що передбачає першочергове значення "вхідних факторів" (Input-Faktoren). При цьому залишається відкритим питання, наскільки існуюча концепція професійної освіти дозволяє досягти поставлених цілей у справі забезпечення досягнутого рівня якості, і як емпірично виміряти вплив того або іншого фактора на якість освіти.

Результати емпіричних досліджень якості виробничого навчання (наприклад, підсумки погоджувальної комісії по витратах і фінансуванню професійної освіти в 1974 році, підсумки аналогічної діяльності, здійсненої в 1988 році співробітниками Федерального інституту професійної освіти) демонструють наявність великих якісних відмінностей між навчальними професіями; банківський менеджер і менеджер страхової компанії відповідно до отриманих результатів досліджень займають вищі позиції при обчисленні середнього рівня якості, у той час як муляр і пекар займають нижні позиції [2]. Отримані результати досліджень також показали й те, що професійна підготовка на великих підприємствах через їхню малу гнучкість не завжди буває кращою й якіснішою в порівнянні з аналогічною підготовкою на малих і середніх підприємствах.

Індивідуальний підсумковий іспит виступає у формі позазавиробничого, систематичного й об'єктивного інструменту оцінки якості, результати якого є документальним свідченням досягнутого рівня якості освіти, причому як у плані теоретичному, так й у виробничому. Тут також існують більші

відмінності між професіями, що дозволяє зробити висновок про те, що індивідуальний іспит – не єдине мірило досягнень виробничого навчання.

Виходячи з існуючого рівня розвитку якості професійної освіти, в німецькому суспільстві було визнано доцільним звернути увагу на наступні моменти при удосконалюванні якості освіти у країні. Розвиток якості повинен загалом охоплювати професійну освіту в країні, всі її структурні елементи [5].

Через зростаюче значення "вхідних факторів", можливості в поліпшенні якості освіти варто шукати на системному рівні й у меншому ступені – за рахунок удосконалювання стандартів якості.

Гарні передумови для ефективного поліпшення якості освіти варто шукати в частині методів й інструментів, і особливо тих, які можуть бути використані при організації навчально-виробничого процесу. За рахунок застосування нових методів повинні бути в майбутньому забезпечені висока кваліфікація й професійна компетентність молодих фахівців. Зокрема, пропонується, щоб на місце педагогів, що чітко відпрацьовують свої навчальні години, прийшли команди експертів, тобто групи професіоналів, які можуть взяти на себе всю організаційну роботу з розвитку якості освіти в конкретному навчальному закладі, які можуть підготувати необхідні документи по модернізації або розвитку навчальної професії; доповнити виходячи з вимог ринку праці навчальну програму потрібними предметами й курсами, а також оцінити нові професії.

Створення таких груп професіоналів, що пропонується Спілкою праці останнім часом досить часто, стане не тільки інноваційним внеском у справу розвитку якості професійної освіти в Німеччині, але й дозволить істотно розширити традиційні рамки дуальної системи. Єдина рівноцінна, з погляду якісного рівня, система професійної освіти, що охоплює підготовку в професійній школі, в інституті, а також у закладах системи неперервної освіти, створює нові умови для подальшого розвитку якості підготовлюваних фахівців.

Наявність високої якості управління на підприємствах

Перевищення попиту на навчальні місця в порівнянні з існуючою пропозицією, а також наявна відмінність в якості виробничої підготовки на різних підприємствах привели до того, що проблема підвищення якості виробничого навчання на підприємстві часто прикривається обговоренням питань необхідності кількісного росту нових навчальних місць. Важливим кроком на шляху до посилення відповідальності підприємств за якість освіти стало впровадження систем управління якістю, а також залучення присудження кваліфікації у спільну справу забезпечення необхідного рівня якості, у тому числі таких, як ISO 9000-9004 й TQM (Total Quality Management) [5]. Тепер по закінченні часу мова не повинна йти про контроль за якістю продукції, що виготовляється; у сучасних умовах фахівець зобов'язаний уникати помилок, що впливають на якість продукції. Саме ця здатність нинішнього працівника підприємства, й у тому числі вихователя виробничої практики, стає невід'ємною складовою при визначенні кваліфікації фахівця.

Свідомість співробітників підприємства дозволяє вчасно виявляти можливі помилки, які надалі негативно позначаються на якості кінцевої продукції, орієнтованої не тільки на зовнішнього споживача продукту того або іншого підприємства, але воно має й колективну спрямованість. Спрямованість думки кожного працівника в середину змісту усєї колективної роботи на підприємстві дозволяє формувати якісно нові трудові колективи. Принцип "один – за всіх і всі – за одного" одержує нове змістовне наповнення. Ідеї соціального партнерства з рівня, що передбачає взаємодію професійних спілок, об'єднань підприємців і ремісничих палат, починають реалізовуватися на самому первинному рівні – на рівні відносин "робітник – робітник", "вихователь – учень", "робітник – учень".

Посилення орієнтації на попит

У теперішній час усі експерти в галузі професійної освіти ФРН відзначають недостатній вплив учнів, тобто споживачів освітніх послуг на зміст і відповідно якість виробничого навчання. Відповідно до Закону про професійну освіту, учні мають право впливати на організацію освіти через ради підприємств [1]. Однак у більшості німецьких освітніх підприємств такі ради не створені, та навіть там, де вони є, їхній вплив на освітній процес, на зміст виробничої практики незначний.

Таким чином, у процесі дослідження встановлено, що посилення ролі учнівської молоді як споживача освітніх послуг на зміст навчальних планів і виробниче навчання повинне в найближчі роки в Німеччині зростати. Це обумовлено курсом нинішнього уряду на модернізацію професій з усіма наслідками, що випливають звідси, а саме – поява нових професій особливо на підприємствах hi-tech економіки, де передбачена дуже вузька спеціалізація. За рахунок освоєння додаткової кваліфікації, найчастіше на цьому ж підприємстві, фахівець одержує більший вибір у працевлаштуванні на ринку праці в рамках обраної професії, а також має можливість повнішого розкриття своїх творчих потенцій.

У ході дослідження виявлені три основних моменти удосконалювання якості професійної освіти в Німеччині:

- розвиток якості повинен загалом охоплювати професійну освіту в країні, всі її структурні елементи;
- наявність високої якості управління на підприємствах;
- посилення орієнтації на попит.

Досвід німецької системи професійної освіти становить безсумнівний інтерес не тільки для країн Євросоюзу, що застосовують окремі елементи цієї системи в себе, але й для нашої країни.

Запозичення зарубіжного досвіду вітчизняною педагогічною наукою може сприяти поглибленню теорії освіти, удосконалюванню національного законодавства в галузі професійної освіти, активнішій участі українських навчальних закладів у загальноєвропейських освітніх програмах й адекватному переносі позитивного зарубіжного досвіду на вітчизняні реалії при обов'язковому збереженні унікальності й цінності національної системи професійної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон про професійну освіту [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/bbig/inhalt.html> (на нім. мов.)
2. Коваленко Ю.И. Профессиональное образование в ФРГ. – М.: Высш. шк., 1988. – 157 с.
3. Greinert, W-D. Das deutsche System der Berufsbildung, Baden-Baden, 1998. – S. 117.
4. BeitrAB 41 (1980): Saterdag, H.; Stegmann, H.: Jugendliche beim Übergang vom Bildungs – in das Beschäftigungssystem, Nurnberg. – 211 S.
5. "Bundnis für Arbeit, Ausbildung und Wettbewerbsfähigkeit. Ergebnisse der Arbeitsgruppe "Aus- und Weiterbildung". Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, 2000. – S. 48-49.

Матеріал надійшов до редакції 02.12. 2008 р.

Дупак Н.В. Концепция качества профессионального образования Германии.

Статья посвящена исследованию концепции качества профессионального образования Германии, ориентированной на соответствующие критерии подготовки специалиста. Проанализировано историю и современный аспект профессионального образования, выявлены основные моменты совершенствования его качества. Сделан вывод о важности заимствования зарубежного опыта отечественной педагогической наукой.

Dupak N.V. Concept of Quality of Vocational Training in Germany.

The article is devoted to the investigation of vocational training quality in Germany, oriented on corresponding to criteria of preparing the specialist. The history and modern aspect of the vocational training are analysed, the major aspects of its quality improvement are revealed. The conclusion about the importance of borrowing foreign experience by native pedagogic science is done.